

• FØROYA • SOCIAL-DEMOKRAT

FRÆLSI

JAVNAÐUR

BRÓÐURSKAPUR

Nr. 47.

Lýsingaprisur fyri petittreglu: 30 oyr. á forsiðuni, 20 oyr. á 3. og 4. síðu. Við stórrí lýsingum fæst avsláttur í prisiðum.

Tírsdag hin 19. novembir 1929.

Kostar kr. 1,50 fjórðingsárið + Porto. Blaðið verður bílagt á posthúsinum, brævasvarstodum og skrivstovuni. Telf. 143.

3. árg.

Tandlæge BREND

træffes 11-5. Telf. 114.

I »DIMMALÆTTING» S Lørdagsnummer — 16. Nov. d. A. — skriver Bladet Redaktionssekretær (L.-S.) en Artikel, betitlet »Fostbroderskab«. Redaktionssekretærens Afhandling om særlig dette Emne er der just ikke paa nærværende Tidspunkt nogen Grund til at kommentere, da Emnet »Fostbroderskab« mere er egnet til en Doktordisputats. Da Afhandlingens Skriver næppe vil gaa saa langt i sin Iver, især da han savner den nødvendige Kendskab til Fostbroderskab — hvad der fremgaar af Artiklen — og saaledes ikke har Forudsætninger for at kunne behandle Emnet, er et nogenlunde godt Resultat i hans Fælle jo paa Forhaand udelukket.

Anderledes stiller Forholdene sig, naar Hr. L.-S. i sin Afhandling om Fostbroderskabet kommer ind paa Spørgsmaalet om Valg, Lagtingsvalg. L.-S. understreger »den slaaet paa Valgstrengte, som med ikke ringe Energi syntes at skære igennem Socialdemokratiets Repræsentants Udtalelser.« Den, der læser denne Sætning, og ikke ved bedre end Hr. L. S. gør Indtryk af at vide, tror, at det er Socialdemokraterne, der højlydt raaber om Valg — hvad slet ikke er Tilfældet.

Vi skal ganske kort henvise til en Del af det forefaldne, som allerede var passeret paa det Tidspunkt, da Socialdemokratiets Repræsentant »med ikke ringe Energi slog paa Valgstrengte«, som det hedder i »Dimmalætting«.

I Lagtingsamlingen 1928, under Behandlingen af »Ændringer i Lagtingsloven«, fremsatte Selvsstyrepartiets Formand, J. Paturssøn, — i Anledning af et af Sambandspartiet stillet Forslag — følgende: »Ilvis Lagtinget vedtager dette Forslag, vil vi gaa til Kongen og kræve Lagtinget opløst og Udskrivning af Valg.« Nu ved man, at Sambandspartiets Forslag ikke blev vedtaget, og der blev saaledes ingen Anledning for Hr. Paturssøn at gaa til Kongen med den fremsatte Trudsel, der forøvrigt ikke kunde gennemføres, blandt andet af den Grund, at Hr. Paturssøns Trudsel aldrig kunde tiltrædes af flere end 11 af Lagtingets 23 Medlemmer.

Efter Folketingsvalget i Aar blev det »Dimmalættings« Tur til at raabe om Valg: »Konsekvenserne af Folketingsvalget

maa blive, at Lagtinget opløses og Vælgerne faar Ordet.« Paa denne Parole kørte »Dimmalætting« en Tid.

Kort efter, at Lagtinget var samlet i Aar, drøftede Medlemmer af de forskellige Partier Spørgsmaalet: Udsættelse af Lagtingets Forhandlinger til 1. November. Herunder bemærkede et Medlem af Sambandspartiet, at hvis det blev vedtaget at udsætte Lagtingsamlingen, saa skal vi have Valg.

Da Landbolovenes Skæbne i sidste Lagtingsamling syntes beseglet, udtrykte Hr. Paturssøn sig omtrent saaledes: »Saa er intet andet at gøre end at opløse Lagtinget, da vi ingenting kan faa gennemført«.

Heraf fremgaar det tydeligt, hvilke Partier der har været deltagende i Valgtuderiet. —

Efter at Selvsstyrepartiets havde skubbet en af Mandskabet paa Selvsstyrepartiets Skude (maaske skal vi heller sige Snekke) over Rælingen, og saaledes var et Lagtingsmandat mindre, opdukkede Spørgsmaalet om den nuværende politiske Situation, og hvorledes Arbejdet vil komme til at forme sig i den kommende Lagtingsamling. Herom udtalte Socialdemokratiets Repræsentant paa et politisk Møde i Thorshavn: »Valg er en Udvej af den øjeblikkelige Situation.« »Dimmalætting« har ved forskellige Lejligheder siden Folketingsvalget slaaet til Lyd for Lagtingets Opløsning. Paturssøn har ymtet om Lagtingets Opløsning, hvis han ikke fik sine Forslag vedtaget. Nu ved man ikke om Hr. Paturssøn har ment noget hermed, eller han har haft denne Trudsel kun til at stikke ud, naar det passede ham«.

Naar disse to Partier syntes at mærke, at det var muligt at gennemføre Nyvalg til Lagtinget, stak de begge ganske forsigtigt Piben ind. Disses Repræsentanter og Presse tav øjeblikkelig — »teir fingur sín egna váta vøtt frammaná«.

Valgkravene Fremsættelse skyldes ikke Socialdemokratiet, men de to andre Forbundsstæller. Vi har kun haft Lejlighed til at konstatere, at der bagved disse af Selvsstyre- og Sambandsmænd fremsatte Udtalelser om Lagtingets Opløsning og Udskrivning af Valg manglede — Mænd.

Man har sagt om os, at vi har fremsat Trudsel. Lad gaa. Men man skal vide, at vi ikke fremsætter disse, uden at de kan gennemføres, og vi fremsætter ikke Trudsel uden at holde Ord. Der staar altid Mænd bag vore Udtalelser.

Samvirki.

Samvirkisgrundarlágið og hvussu tað virkar. — Nøkur tøl úr útteiminum. — Skipanin av føroyskum samvirki.

Fiskimenninir ganga saman í eitt fiskimannafelag fyri at bota um livukorini á tann hátt, at fáa tað mest møguligu løn; teir skipa seg saman í politisk felag fyri at ávirka landsins lógum. Men skal tann peningur, sum teir vinna inn gjøgnum felagskap, ikki ganga út aftur í pris-haðkan á tí, teir nýta, og tað er ofta gongdin, haðka lønirnar, haðka prisirnir, so mugu fiskimenninir sjálvir taka keypslu og solu í sína hond. Hettar er, hvat fiskimenn og arbeidarar í øðrum londum hava gjørt og halda áfram við; teir stovna tey sokallaðu kooperativu feløgini, ella samvirkisfeløgini, sum vit vilja kalla tað.

Samvirki (kooperation) er ein heldur ókend roynd her heima í Føroyum, men kring um heiminn, eysturi í Japan, suðuri í Indien og vesturi í Amerika, og ikki minst í London, t. d. Danmark og Ongland, er samvirki ein kendur og royndur lutur, so vit her heima ikki tørva at bera ótta fyri nokrum óroyndum. Tað, at vit standa so afturlaga, hesi roynd viðvíkjandi, kemst av, at tann kapitalistiska útviklingin fyrst nú byrjar at blóma í Føroyum.

Orðið samvirki kemur av tí latniska kooperalu, t. e. samarbeiðandi, samvirkandi, og er hettar orði kooperalu nýtt kring um heiminn sum eitt felagsorð fyri t. d. andeils-, framleiðslu- og forbrúksfeløgum ella keypslu- og sölufeløgum, ið byggja á ta samvirkandi grundarlágið (Rochdaleprinsippinum).

Samvirkisins endamálið er stutt og greitt at tryggja landsins íbúgvum atlogu til tað mest møguliga av neyðsynjarvorum, og gera kapitalin til menniskjans tænara, (í staðin fyri nú, tess harri), og fyri at fiskimenn og arbeidarar sjálvir kunnu hava tann pening í hondum, sum teir vinna inn, (í staðin fyri nú, at lata hann inn til somu menn, ið lótu hann út). Soleiðis sum nú er statt, fer peningurin frá reiðaranum til fiskimannin, reiðarin, ið letur peningin, fær hann aftur við einum meirivirði. Gjøgnum samvirki gerast fiskimenninir sjálvbjargnir peningaliga.

Søga samvirkisins í nútíðarfatan er ikki gomul, knappiga 100 ár; men sum kong Salamon segði, er einki nýtt frá á foldum. Samvirki hevur verið, soleingi menniskjan hevur handa virði

í millum sín. Tað hevur altíð verið samarbeiði til staðar, tá talan hevur verið um samfundssparsemi.

Robert Owen (1771—1858) verður roknaður fyri faðir samvirkisins, tó at tankin var forður út í livið fyrr, soleiðis í Fraklandi, og við at lesa skriftir Fouriers o. a. gitnar franskmenn, siggja vit, at hetta evni ofta var haft á lofti. Frammanundan 1844 vóru fleiri royndir gjørdar við framleiðslu samvirkinum, men endaðu tær ofta sum partafelag (A/S.). Líka upp til árhundraðarskipti lá høvuðsvektin á framleiðslufeløgum, og fyrst um árhundraðarskipti byrja forbrúksfeløgini at blóma, tað er sjálvandi, at framleiðslufeløgini ikki kundu blóma so gott, tá eingi forbrúksfelag (brúksforeiningar) vóru, tá tað eru tey, ið skulu avtaka framleiðslu framleiðslufelagsins. Tað var ikki sjálvur Robert Owen, ið settu tey viðgittu brúksfeløgini í verk, hann gjørdi nógvar royndir, sjálvur var hann fabrikantur og kundi soleiðis gera mangar handilsroyndir; hann byrjaði eina brúksfelag, og so tað tilfíknar svaruð hørse í London 1832, har hann vildi avtaka peningin, óll kenna vit útfallið, — hann mátti halda uppát.

Tann 21. decembir 1844 stovnaðu 28 fátækir vevnaðarmenn í býnum Rochdale heimsins fyrsta forbrúksfelag í nútíðarfatan, teir skutu inn 15 oyrur um vikuna hvør í eitt ár, og stovnaðu soleiðis tann peningagrunn, ið skuldi veks til veraldarbrúksfelagsrørluna, sum í dag telur yvir 40 mill. limir. S. J. Holyoake skriver soleiðis í sínum verki, »Den engelske Kooperations Historie«, nakað, sum vísir á, hvussu fátæklig henda byrjanin var, so tað kann vera vert at flyta fram her. Hann skriver:

»Mod Slutningen af Aaret 1843, paa en af disse taagede, mørke Dage omkring November, naar alt Dagslys er ophørt og Solen har opgivet ethvert Forsøg paa at skinne, da mødtes nogle faa fattige Vevere, arbejdslose og næsten brødløse, for at drøfte, hvad de skulde gøre for at forbedre deres Stilling. Arbejdsgiveren ejede Kapitalen og Kræmmeren sad paa Væreholdningen. Skulde de melde sig til Kommunen? Skulde de udvandre? Det vilde være som en Landstørvandring for den Forbødelse at være født fattig. De vilde begynde Kampen for Livet for egen Regning.

De vilde overflødiggøre Høkerne, Møllejere og Kapitalister.«

Visur hettar á, at Føroyingar, so fátækir teir enn eru, ikki

krevja at missa álitið á sær sjálvum; men halda áfram. Vevnarmenninir frá Rochdale kunnu tæna Føroya fiskimennum sum fyrimynd; teir stovnaðu sítt samvirki við o. u. 220 kr. og byrjaðu við at selja smør og havramjøl. Í 1845 vóru 74 limir við einum umsetningi uppá 710 L. St. Í 1921 taldi felagið 25213 limir við einum umsetningi uppá o. u. 1 millión L. St.

Grundarlágið Rochdalefelagið byggi á er hettar:

- 1) Sölu til dagspris.
- 2) Sölu móti kontantum peningi.
- 3) Yvirskot sundurbýtt við árs enda, eftir sum ein hevur keypt til.
- 4) Líka og alminduligan atkvødurætt.
- 5) Uttanfyrri politikk og trúnaðarviðurskiptir.

Er hettar tað grundarlágið, hvará øll samvirkir byggja kring um heiminn, við broyting eftirsum landsins viðurskiptir eru; men grundarlágið er tað sama. Skal eg tí her siga eitt sindur um hvørt einstakt punkt, fyri eru serliga grundleggjandi og hvussu tey eru í roynd og veru.

1) Sölu til handelsprís. Hettar punktið hevur verið eitt sindur umstrítt vegna tess, at einstakir limir hava kraft sölu til innkeypsprís + neyðturvuligan umkostnað. Tó má tað sigast, at sölu til dagspris hevur verið til eydna fyri feløgini, og er tað lætt at siggja: er solan ikki til handelsprís, verður minni útbýti við árs enda; og hevur tað ikki so nógv at siga, um prisirnir halda seg eftir handelsmonnum, t. d. tá ein so fær meiri aftur við árs enda. Eisini hevur solan til dagspris tað við sær, at arbeðskapitalurin verður stórri, og kann tá samvirki gerast meira umfatandi og soleiðis vinna stórri kapital inn.

Vóru prisirnir lægri enn í privathandlum, vildi ein partur av ikki-limum noti av tí góða, sum bert skuldi komið liminum til góðar, eisini vildi kappingarstríði millum privathandil og samvirki verið stórri og komið greifligari til sjóndar.

2) Sölu móti kontantum peningi.

Hettar er kanska tann vanda-miklasti spurningurin at loysa; men kontant handil førir tað góða við sær, at samvirki er tryggari og kann betur ríða peningastormarnar av sær, kann arbeðia biligari, tá tað hevur reinan pening fyri hondina. Her í Føroyum er tað ikki so gott við at gera, tá okkara mesti handil er uppá borg, og kann,